G. T. Ritchie

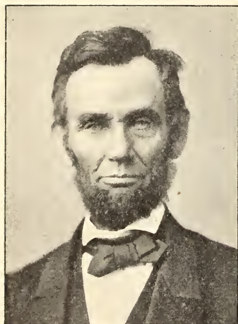
SÆRTRYK AF
SAMTIDEN

Hr. Hertzberg Kubit

Reprinted from Samtiden
Kristiania Norway
Feb 1909

ABRAHAM LINCOLN.

Et hundredaarsminde.

Abraham Lincoln.

De fleste amerikanere er enige om at Abraham Lincoln er den største mand deres land har frembragt. Det er ofte nok blit uttalt i anledning av hundredaarsfesten for hans fødsel, som i disse dager er feiret. Men der var et kanadisk blad som ikke var helt fornøid med denne ros; det erklærte ham for den største mand verden nogensinde har frembragt, og et alvorligt blad som *Harper's Weekly* svarte at det godkjendte berigtigelsen, — Lincoln v a r verdens største mand.

Den som kjender litt til amerikanerne, vet jo at ord som «stor» og «god» og «vakker» næsten ikke eksisterer i deres sprog; det heter altid «størst i verden», «best i verden», «vakrest i verden». Det er en ungdommelig glæde over egen kraftutfoldelse, som man let tilgir dem. Men en europæer vil i almindelighet med undren spørre sig selv, hvorfor netop Lincoln er blit amerikanernes største mand. Vi vil uvilkaarlig først komme til at tænke paa George Washington, «republikkens fader», og da vil en amerikaner svare at Washington hadde ikke slike personlige vanskeligheter at kjæmpe med for at naa frem til sin førerstilling; han var av en

velhavende og dannet familje, mens Lincoln maatte arbeide sig frem helt ved egen kraft. Her ligger ogsaa ialfald en del av forklaringen: Washington har over sig noget kjøligt og fornemt, som gjør at amerikanerne mere beundrer end elsker ham, — Lincoln er kjød av deres kjød og blod av deres blod, han har likesom de selv og deres eget land stridd sig frem fra fattigdom og smaa forhold, og han er blit for dem forbilledet paa hvad utrættelig vilje kan vinde. Og den som følger hans historie, skal i ham finde en høist eiendommelig skikkelse, — en mand som vokser med forholdene og tvinger sig frem til fører i den vanskeligste krise hans land har gjennemgaat, — en stilfærdig, melankolsk, upraktisk mand, som blir en handlingens daadsmand i kraft av sin stærke tanke og sin stærke karakter.

Abraham Lincoln var av en slægt som kom over fra England i den nye folkevandrings tidligste tid, omkring aaret 1635. Hans forfædre blev ikke fastboende der hvor de først slog sig ned, men var stadig paa flytning for at friste lykken i nyt land. Saaledes kom det sig, at han blev født den 12te februar 1809 vest i Kentucky, og at hans opvækst faldt i Indiana og Illinois. Dette vil sige at han levde sit ungdomsliv ved det som dengang var den amerikanske kulturs ytterste grænser, og fik sine bestemmende indtryk av det haarde og raae kampliv der ute.

Han var søn av en fattig bygdetømmermand, og han skulde saa visst ikke bli utskjæmt av overdreven komfort. Han fik røine hvad det var at bo sommer og vinter i en hastig optømret stue med tre vægger og med jordgulv, og han fik lære at hjælpe sig selv i et nydannet samfund, hvor lov og ret endda næsten var ukjendte begreper. Skolegang kunde der ikke være synderlig tale om; de kundskaper han vilde ha, maatte han se til at skaffe sig selv saa godt han kunde, og slit og strid blev hans beste skole. Alt som gut maatte han ut i strengt arbeid, og hans ungdomshistorie med alle de skiftende bestillinger minder ikke saa lite om Aasmund Vinje. Han forsøkte sig som tømmermand og krambodmand og elveskipper, som postmester og landmaalerassistent; han vandt ry som en fremragende svineslagter, og han blev av sine kamerater valgt til kaptein i en av indianerkrigene.

Han blev en kar av samme to som alle de andre nybyggerne der vest, bare i endda rikere og fuldere form. Han var den beste bryteren i sin bygd, og naar det galdt om at døive en storkjæmpe andenstedsfra, maatte altid «Abe» til og hævde bygdens ære. Han var den ypperste historiefortælleren paa lang lei, og han blev en mester i at haandtere det saftige sprog som faldt saa let paa tungen for disse djærve karene. Han gik klædd som en av dem, i arbeidsklær som mere var indrettet paa at kunne brukes i marken og i værkstedet end paa at tilfredsstille nogetsomhelst skjønhetskrav, og da den fremtrængende kultur begyndte at gjøre kameraterne forfængelige og pyntesyke, saa gik «Abe» som før, slurvet og fæl, med broken hængt op paa skakke i en eneste sælestrop og med trøien i underlige vide folder omkring den lange hængslete kroppen. Han var ulik de andre i at han drak litet brændevin, og deres ideal av ærlighet omsatte han i gjerning.

Traditionen fortæller, at en ulykkelig kjærlighetshistorie i ungdommen satte et præg av mørk sorg paa ham for alle tider; men der har sikkert helt fra først av i hans karakter været et drag til melankoli, som syntes at forutbestemme ham til en tragisk skjæbne. Han gjorde imidlertid altid sit for at dølge dette drag, og han blev — likesom A. O. Vinje — en skjemtefuld melankoliker, som i tunge stunder fandt befrielse i en drøi spøk eller en lystig historie.

Der er saa meget i Lincolns liv som minder om hvorledes norske bondegutter mangen gang har maattet kjæmpe sig frem, og hans politiske løpebane har adskillige likheter med norske bondeføreres. Han forberedte sig til politikken likesom John Neergaard ved at studere lovbøker og jus, og det lykkedes ham endog at bli anerkjendt som sakfører, da han var 28 aar (i 1837). Hans evner minder mest om O. G. Ueland, — en mærkelig blanding av uforfærdet mod og behændig sluskap. Han var en slagfærdig taler, som altid forstod at beregne sit publikum, og han hadde denne eiendommelige magt i sit væsen, som uvilkaarlig gjorde ham til føreren blandt sine omgivelser.

Illinois var blit optat som stat i Unionen i 1818, og i 1832 stillet Lincoln sig til valg for statslegislaturen, men faldt igjennem. Han grundfæstet dog allerede nu sit ry som valg-

taler. Paa et av møterne var det en ældre politiker som spottet hans ungdom; det var en mand som hadde vakt opsigt ved at sætte op paa sit hus den eneste lynavleder der i egnen, og ellers var han av det herskende demokratiske parti blit belønnet med et embede for sin overgang til partiet. Lincoln gav ham da et svar, som siden gik fra mund til mund blandt bygdefolkene: «Jeg er ikke saa ung av aar som jeg er i politiske knep og handler; men enten jeg skal bli gammel eller dø ung, saa vil jeg heller dø paa flækken end skifte politik for et embede paa 3000 dollars om aaret og maatte reise en lynavleder over mit hus for at beskytte min samvittighet mot en fortørnet Gud.»

To aar efter naadde han ind i stats-legislaturen, og var derefter medlem av den i otte aar. Han bragte sit distrikt over i «whiggernes» række r, og han drog ind i legislaturen i spidsen for en flok kjæmper, som paa grund av sit ytre blev kaldt de «ni lange»; selv var han «den længste av de ni», en kar paa seks fot og fire tommer. I denne forsamling lærte han at manøvrere sig frem; med de ni stemmer han raadde over, kunde han drive en likefrem byttehandel for at sætte sine saker igjennem, og naar intet andet middel var tilovers, kunde han gjøre forsamlingen beslutnings-udygtig ved med sine venner at hoppe ut av vinduet. At han ellers ikke var nogen forretningsmand, beviste han ved den iver hvormed han kastet sig ind i den jobbefeber som netop hadde grepet den unge fremvoksende stat. Men han viste sin uavhængighet og gav et varsel om sin fremtidige stilling, da han i 1837 alene mot hele legislaturen nedla en protest mot anerkjendelse av negerslaveriet, denne institution som mer og mer truet med at sprænge det amerikanske samfund økonomisk, politisk og moralsk. I legislaturen møtte han ogsaa den mand som skulde bli hans hovedmotstander ikke bare i staten, men i hele den nationale politik, — Stephen A. Douglas, «den lille kjæmpe» som hans venner kaldte ham, efter Lincolns utsagn den minste mand han nogensinde hadde set, en mand som var bestemt til at spille en stor rolle i Lincolns liv liksaa vel som i sit folks historie.

Det var Douglas som i 1854 bragte hele slaverispørsmaalet over i en ny stilling. Negerslaveriet var jo i sig selv en økonomisk faktor av dyptgripende betydning; norden

med det frie arbeide og syden med det ufrie betegnet to saa avvikende utviklingslinjer, at de aldrig syntes at kunne møtes. Motsætningen vokste, sammen med landet selv. Efterhvert som folket bredte sig vestover, opstod der en kappestrid mellem de frie og de ufrie stater om hvem som kunde lægge det nye land under sig, — en kappestrid hvor norden med sin ekspansive industri mer og mer maatte faa overtaket over syden med sin mere konservative plantagedrift. I 1820 kom der i stand et kompromis, som fastslog en bestemt grænse mellem frit og ufrit arbeide i de nye territorier; men i 40-aarene tvang det frie arbeide sig seirende frem ogsaa søndenfor denne grænse, og da var det at Douglas i 1854 drev igjennem i kongressen, at det geografiske kompromis blev avløst av en erklæring om folkets egen suverænitet i alle stater og territorier til selv at anerkjende eller utelukke slaveriet. Dette syntes at være et godt demokratisk princip; men netop i territorierne, hvor det først og fremst skulde komme til anvendelse, blev det faktisk sat ut av kraft ved en høiesteretsdom av 1857, hvorefter en slave ikke ophørte at være slave, selv om hans herre flyttet med ham til et frit territorium. Avgjørelsen vakte den voldsomste forbitrelse blandt slaverimotstanderne; men det var Lincoln som slog det store slag imot den nye teori og viste veien ut av uføret.

Han var endda bare en obskur sakfører i Illinois, da han — mot sine venners raad — utfordret Douglas til politisk tvekamp. Han hadde været medlem av kongressen 1848—1850, og han hadde spillet en rolle ved dannelsen av det nye «republikanske» parti i 1856, hvor alle de forskjellige fraktioner av slaverimotstandere samlet sig; den tale han holdt ved programmets vedtagelse. var av slik betagende kraft, at selve reporterne glemte at referere, og fraktionerne glemte sine indbyrdes uenigheter. Men da han i 1858, like før han kastet sig ind i den kamp som skulde gjøre ham til nationens fører, sendte oplysninger om sig selv til et biografisk samleværk, kom hans «record» ikke til at indeholde mere end dette:

«Født 12te februar 1809 i Hardin distrikt, Kentucky.
Utdannelse — mangelfuld.
Livsstilling — sakfører.

Har været kaptein over frivillige i «Svarte-Hauk»-krigen.
Postmester ved et meget litet kontor.
Fire ganger medlem av Illinois's legislatur, og én gang medlem av kongressens underhus.»

Saa var det at han 17de juni 1858 blev sat op som republikansk senats-kandidat fra Illinois imot Douglas, og den tale han holdt efter denne opnævnelse, staket op en fremtidspolitik saa modig, at hans egne venner blev ræd. Han varslet om en uundgaaelig krise. «Et hus som er splittet i sig selv kan ikke staa,» sa han. «Jeg tror ikke dette land evig kan forbli halvt slaveland og halvt frit. Jeg tænker ikke unionen skal bli sprængt; jeg tænker ikke huset skal falde; men jeg tænker det skal ophøre at være splittet.» Han ønsket ikke at gripe ind i slavestaternes forhold; men han vilde ha sat en stopper for den utbredelse av slaveriet som de siste avgjørelser muliggjorde, og ved at hindres i væksten mente han det maatte dø.

En maaned efter foreslog han for sin motkandidat, at de skulde holde en række offentlige diskussjonsmøter i Illinois, og fra 21de august til 15de oktober 1858 møttes de paa syv forskjellige steder i staten; paa hvert møte talte først den ene i én time, derefter den andre i halvanden time, og saa atter den første i en halv time. Disse møter betegner et vendepunkt i de Forenede Staters historie.

Douglas var ved sin indgripen i 1854 blit det store demokratiske partis første mand, og alle forutsaa at demokraterne vilde vælge ham til unionens præsident i 1860. Det var et vaagsomt tiltak av Lincoln at udfordre denne mand til kamp, og hvorledes skulde hans bondske utseende og umelodiske stemme ta sig ut ved siden av en Douglas's øvede, samtidig behændige og kraftfulde talekunst! Douglas følte selv sin overlegenhet, og gik straks i det første møtet over til angrepsstilling, idet han rettet en lang række spørsmaal til sin motstander. Men Lincoln svarte paa en maate som viste hvilken dygtig taktiker han i virkeligheten var. Paa det andre møtet begyndte han med at erklære, at han vilde gi svar paa alle Douglas's spørsmaal, saafremt Douglas vilde love at svare paa liksaa mange motspørsmaal. Da Douglas intet sa hertil, fortsatte Lincoln: «Saa siger jeg at jeg vil svare paa hans spørsmaal, enten han svarer paa mine eller ikke.» Efter

ved denne vending at ha bragt tilhørernes sympati over paa sin side, formulerte Lincoln sine motspørsmaal, og det ene av dem samlet hele situationen i én sætning: «Kan folket i et territorium paa nogen lovlig maate mot nogen borgers ønske utelukke slaveriet fra sit omraade forut for dannelsen av en stats-konstitution?»

Lincolns politiske venner hadde paa det indstændigste raadd ham fra at stille dette spørsmaal. De forutsaa at Douglas vilde svare ja paa det og derved vinde den tilslutning hos sine vælgere, at hans seier ved senatsvalget vilde være sikker. Men Lincoln kjæmpet for længere maal. Han svarte, at Douglas nok vilde bli senator; men — og det skulde snart vise sig hvor rigtig spaadommen var — han vilde aldrig kunne bli de Forenede Staters præsident.

Douglas svarte som man hadde ventet. Han erklærte, at befolkningen i et territorium kunde la være at vedta slike love som gjorde det muligt at gjennemføre høiesteretsdommen av 1857. Det var let for Lincoln at peke paa at Douglas saaledes opfordret til omgaaelse av loven. Men hovedsaken var at Douglas ved dette svar — som ganske rigtig gav ham pladsen i senatet — støtte sørstat-demokraterne fra sig og derved forspildte deres understøttelse ved næste præsidentvalg.

Debatterne mellem Douglas og Lincoln vakte opsigt over hele landet. Lincoln utviklet paa disse møter den veltalenhet som fra nu av blev karakteristisk for ham. Hans venner klaget over at han ikke nok appellerte til tilhørernes følelser og til deres sans for humor; men han svarte, at nu var det ikke tider for spøk. Han bare tænkte paa at klare op i det store emne han hadde for sig, og hans bestræbelse gik ut paa at finde og fremstille saa enkelt som mulig de grunde som den rigtige slutning maatte bygge paa. Derfor har disse indlæg den dag idag slik en mærkelig kraft i sig; de er baaret frem av en hensynsløs sandhetskjærlighet og av en evne til følgestreng, overbevisende tænkning, som gjør dem til levende mesterværker.

Og disse debatter gjorde Lincoln til republikanernes præsidentkandidat i 1860, i konkurranse med mænd som i aarrækker hadde havt ledende stillinger i landets og partiets politik. Mot ham opstillet demokraterne Douglas; men par-

tiets sydlige fløi skilte sig ut og stemte paa sin egen kandidat, og følgen var at Lincoln fik flertal i valgmandsforsamlingen, uagtet han ikke opnaadde saa meget som to femtedeler av de avgivne vælgerstemmer, ja ikke engang vandt absolut flertal i nordstaterne alene. Det at han saaledes kom frem som en mindretals-repræsentant, maatte gjøre hans stilling overordentlig vanskelig, — dobbelt vanskelig fordi hans opgave netop blev at skulle samle nationen.

Der er tegn som tyder paa at sørstaternes ledere hadde planlagt at sprænge unionen, allerede før præsidentvalget foregik. Det maatte være med fuld bevissthet om at de derved spillet republikanerne seieren i hænde, at de ved valget sprængte det demokratiske parti, og de viste saaledes at de sandet i sit hjerte det som Lincoln hadde sagt, at et indbyrdes uenigt hus ikke kunde staa. Ikke før var valget avgjort, før de gav sig til at melde sine stater ut av unionen, den ene efter den andre, og da Lincoln fire maaneder efter, den 4de mars 1861, tiltraadte som præsident, stod han allerede overfor det fuldbyrdede faktum, at sørstaterne hadde organiseret sig i en selvstændig konføderation.

Jeg skal ikke her ta op til drøftelse det store og vanskelige spørsmaal, om nordstaterne virkelig hadde nogen moralsk ret til at tvinge sørstaterne tilbake i unionen, og om de derved skadet eller gagnet den naturlige utvikling. I ethvert fald var det en stor og skjæbnesvanger avgjørelse som de her hadde i sin haand, og det maa straks siges at det var Lincoln — sakføreren fra vesten som ingen egentlig ventet sig nogen selvstændig beslutning av — det var han som paa eget ansvar tok avgjørelsen. Der var fuldt av dem, baade blandt republikanerne og endda mere blandt nordstatsdemokraterne, som tydelig forkyndte, at sørstaterne hadde samme ret til at erklære sin uavhængighet som selve kolonierne hadde havt overfor England i 1776. Og Lincoln selv hadde i 1848 i anledning av Texas's løsrivelse fra Mexico uttalt i kongressen, at enhver nation eller del av en nation som vilde og kunde gjøre revolution og sætte op sin egen regjering, hadde fuld ret dertil. Men følelsen av den nationale sammenhæng blev dog den seirende hos ham. I øststaterne, hvor endda minderne om revolutionen levde, var det naturligt at forestillingen om de enkelte staters særlige individua-

litet hadde holdt sig stærk. Men folket i vesten, som hadde vokset op i ly av unionen, kjendte ikke anden nationalitet end den samlede amerikanske, og Lincoln, som hadde set denne vækst foregaa for sine øine, blev bæreren av den nye nationalfølelse, grundlæggeren av en bevisst national politik.

Allerede før han overtok præsident-embedet, prøvde han underhaanden at bringe en utsoning med sørstaterne istand, og særlig la han vægt paa at der intet var gjort eller skulde bli gjort, som paa nogen maate kunde gripe ind i deres indre selvbestemmelsesret. Men han hadde litet haap om at opnaa noget, og han brukte i denne tid at fortælle en liten historie om en brobygger, som var indkaldt for en komité for at uttale sig om et bro-projekt, og som i sit kraftige sprog hadde sagt til de fromme mænd: «Jeg skal paata mig at bygge brua, om dere saa vil ha den lagt til helvede!» Da manden hadde gaat fra møtet, prøvde en av hans venner i komiteen at dæmpe det ubehagelige indtryk disse letsindige ord hadde gjort, og sa: «Jeg er sikker paa at naar han har sagt han kan bygge en bro til hint underjordiske sted, saa greier han det nok for sin part; men jeg er ikke saa sikker paa tilslutningen fra den andre siden.»

Tilslutningen fra den andre siden kom heller ikke for Lincolns brobygning, og i sin tiltrædelsestale erklærte han det for sin forfatningsmæssige pligt, som han ubrødelig vilde følge, at opretholde unionen. Denne enkle erklæring blev samlingsordet for norden, og det bør tilføies, at hans motstander Douglas øieblikkelig stillet sig ved hans side og med sin autoritet hindret at nordstaterne kløvde sig paa spørsmaalet krig eller ikke krig.

Da først loddet var kastet, var det mange som blev utaalmodige, fordi Lincoln ikke optraadte aggressivt nok mot de uttraadte stater. Men han ventet med uforstyrrelig taalmodighet paa at der skulde foreligge et klart retsbrudd fra sørstaternes side; han behandlet dem som om de fremdeles tilhørte unionen, og først da de med magt begyndte at fordrive unionstropperne fra sit landomraade, grep han til krigsforholdsregler.

Det er ikke her stedet til at fortælle hele den lange sørgelige historie om den krig som fyldte Lincolns præsidenttid. Det som maa fremhæves, det er i hvilken grad han

personlig tok ledelsen og ansvaret. Han hadde store indre og ytre vanskeligheter at kjæmpe med. Alle embeder var fra den foregaaende administration fyldt med demokrater, hvis lojalitet han ikke kunde stole paa. Soldater og officerer skulde reises i et land som minst av alt var organisert for krig, og utenfor landets grænser stod skadefroe magter som bare ventet paa en leilighet til at anerkjende de konføderte staters selvstændighet. Alle disse vanskeligheter blev overvundet, og det først og fremst ved Lincolns taalmodige, maalbevisste energi.

Han hadde i sin regjering samlet en række av sit partis mest fremstaaende mænd, deriblandt sine vigtigste konkurrenter til præsidentværdigheten, og de hadde trodd de skulde bli de virkelig styrende. Men de laa stadig i indbyrdes fiendskap og rivalisering, og det blev Lincolns stærke haand som holdt dem sammen i politisk enhet. Han lot dem fremsætte sine meninger; men i alle vigtige spørsmaal tok han selv den avgjørende beslutning. Ogsaa overfor kongressen satte han sin personlige vilje ind, og brukte endog sit veto i de betydningsfuldeste saker. Han følte saa stærkt sit ansvar i den farlige nationale krise, at han ikke kunde dele det med nogen. Og selv om hans avgjørelser ofte i øieblikket vakte misnøie, vandt de dog anerkjendelse efterhvert. Sin smukkeste triumf feiret hans politik i forholdet til de vaklende stater paa grænsen; ved sin forsonlige og retsindige optræden lykkedes det ham at holde dem fast indenfor unionen og saaledes gi denne den overlegenhed i folkemagt og økonomisk styrke, som tilslut gav nordstaterne seieren.

Han fik opleve den vældige kamps utfald. Den 4de april 1865 kunde han holde sit indtog i de konfødererertes hovedstad — et indtog næsten uten følge og uten enhver prunk —, og den 9de april overgav deres hær sig. Men den 14de april blev han myrdet i teatret i Washington av en fanatisk skuespiller. Han hadde været sin nations fører i en tragisk krise; han hadde med heltemod baaret ansvaret for folkets lidelser, hvor tungt det saa havde trykket paa hans sind. Nu faldt han selv som tragediens siste offer.

De opgaver som endda stod igjen, var slet ikke de letteste, og de blev ikke altid løst i Lincolns aand. Han hadde anvist en personlighetens politik som paa vigtige punkter

blev fraveket, og derved blev utvilsomt spændingen mellem norden og syden holdt vedlike unødig længe. Men hans egen sørgelige død kom samtidig til at bli et led i det nye baand som skulde binde nationen sammen. Likesom slaget paa Stiklestad gjorde Olav den hellige til et helt folks martyr og helt, saaledes gav Abraham Lincolns mord det amerikanske folk en fælles harme og sorg, og nu, firti aar efter, er det en samlet nation som feirer hans minde. Hans nationale program har seiret; hans melankolske skikkelse er blit et lysende samlingsmerke for verdens største nation.

Halvdan Koht.

[[illegible], 1909]